

HAYVANCILIK TERİMLERİ İLE İLGİLİ BİR MAKALE VE BAZI KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIK TERİMLERİMİZ-3

Yrd. Doç. Dr. Nergis BİRAY*

(Yazının baş tarafı 47. sayıda)

Keçi (A-225)

Koç (A-234)

Koybala (A-237)

Kuzu (A-244)

Olakçı Han (A-312)

Yaylak (A-432)

Küçük baş hayvan isim ve terimlerinin yer adlarında kullanılışına örnekler:

Küçükbaş hayvan isimlerinin yer adlarında kullanılışı bütün Türk topluluklarında yaygındır.

Köy Adlarında:

Adalı, Akça, Ala, Kara + KUZU (75)

Ağca, Ak, Akça, Ala, Kara, Kızıl, Sarı + KEÇİLİ (TYAK- 73)

Ağca, Akça, Ala, Kara, Kırk, Mor + KOYUN (TYAK-75)

Ağıl (başı, +cık, +dere, +kaya, +köy, +lar, +lı, +önü, +özü, +yazı, +yolu) (TYAK-1)

Ak, Kara + KUZULU (TYAK-75)

Ak, Akça, Bulacak, Kara, Kızıl + KOYUNLU (TYAK-75)

Ala, Kara + KOÇLU (TYAK-74)

Boz, Kara + OĞLAK (TYAK-76)

Çakır, Kara, Kaca, Sarı + KOÇ (TYAK-74)

Çebiş (+ler) (TYAK- 12)

Çoban + YILDIZI (TYAK-81)

Damız (lık) (TYAK-15)

Erkeç (li) (TYAK-19)

Erkek (arpa, +li) (TYAK-19)

Kara (+boynuzlar) (TYAK-28)

Kara (+çebiş) (TYAK-28)

Kara (+keçi (li)) (TYAK-29)

Kara (+koç (lar / lu)) (TYAK-29,74)

Kara (+koyun (lu)) (TYAK-29)

Kara (+kuzu (lu)) (TYAK-29)

Kara (+oğlak) (TYAK-29)

Kara (+otlak) (TYAK-29, 77)

Kara (+ören) (TYAK-29)

Kara + TEKE (TYAK-79)

Kara (+teke (li)) (TYAK- 29, 79)

Kara + TOKLU (TYAK-79)

Kara (+yün) (TYAK-29)

Keçi (ağılı, +dere(si), +kalesi, +kaya(sı), +kıran, +köy, +ler, +li (ler / oba), +men, +muhsine) (TYAK- 30)

Kırk (+koyun) (TYAK-32)

Kızıl (+keçili, +koyunlu, +ören(cık)) (TYAK-32)

Koca (+çoban, +koç) (TYAK-33)

Koç (ağılı, +ali, +baba, +başı, +bayırı, +beyi, +beyli, +cağız, +çağız, +gediği, +güden, +harmanı, +hisar, +kale, +kar, +kaya, +kıran, +konağı, +köprü, +köy, +kuyusu, +lar, +lu, +oğlu, +ovası, +ören, +pınar, +sırtı, +tepe, +yaka, +yatağı, +yayla, +yazı, +yiğit (ler), +yolu, +yurdu) (TYAK-33, 74, 80, 81)

Konur (+alan, +at, +ca, +hacıobası, +kale, +lar, +lu, +ören, +tay, +tepe) (TYAK-33)

Koyun (+abdal, +ağılı, +alan, +aliler, +ardı, +baba, +beyli, +cu(lar),+dere, +eli, +evi, +gölü, +hamza, +hisar, +kaya, +kıran, +kırtık, +köy, +lar, +lu, +oba, +oğlu, +ören, +pınarı, +tepe, +uşağı, +yeri, +yurdu) (TYAK-34, 74)

Kör (+teke) (TYAK-34)

* Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Kuzu (cak, +cu (belen / lar), +çardağı, +güden, +güdenli, +ini, +kaya, +köy, +kuyu, +lu, +luk, +pınarı, +yatağı) (TYAK-36)

Kuzulu +SİNİR (TYAK-78)

Küçük (+koç (pınar)) (TYAK-36)

Maran (keçili) (TYAK-37)

Mor (+koyun) (TYAK-38)

oğlak (çı(lar), +kaya, +lı, +ören, +özü, +suyu, +tepe) (TYAK-39)

öveç (+ler, +li) (TYAK-40)

Sarı (+çoban) (TYAK-43)

Sarı (+keçili) (TYAK-43)

Sarı (+koç) (TYAK-43)

Seydi (+kuzu) (TYAK-44)

Sürme (li koç) (TYAK-46)

Sürü (güden, +yolu) (TYAK-46)

Teke (+başı, +ciler, +deresi, +düzü, +kıranı, +köy, +ler, +li(ler / oğlu /ören), +oğlu, +taş(ı)) (TYAK-48)

Üveç (+li) (TYAK-52)

Köy adlarında kullanılan ikinci adlar:

Ağcağıl (TYAK-57)

Ağca, Ak, Akça, Ala, Kara + KEÇİ (TYAK-73)

Ahırlar (BTYAK-55)

Ak-koyun (BTYAK-58)

Baş KARA koç (TYAK-73)

Çoban / Çoban-dere / Çoban-köy / Çoban-kuyusu / Çoban-Nasuh / Çoban- tepesi / Çobanlar (BTYAK-123)

Çoban (+DİVAN)ı (TYAK-69)

Çoban + KAZAN (TYAK-73)

Çoban-mahalle (BTYAK-392)

Çobanyatağı (TYAK-59)

Divaneçoban (TYAK-59)

Efras-keçiler (BTYAK-150)

Has-keçiciler (BTYAK-180)

İğdiş (TYAK-60)

Kale + BOYNUZ (TYAK-66)

Kalın, Kara, Kızıl + AĞIL (TYAK-63)

Karaboynuz (TYAK-60)

Kara + ÇOBAN (TYAK-67)

Kara-koç (BTYAK-214)

Kara-mal (BTYAK-215)

Keçi (TYAK-60)

Keçi-dere (BTYAK-236)

Keçi-deresi (BTYAK-237)

Keçiköy (TYAK-60)

Keçiler (TYAK-60 - BTYAK-237)

Keçiler mahalle (BTYAK-237)

Keçili (TYAK-60)

Kızılcakeçili (TYAK-61)

Koç, Kuzu + GÜDEN (TYAK-71)

Koç + KAR (TYAK-73)

Koyuneli (TYAK-61)

Koyunlu (BTYAK-257)

Koyunlu-köy (BTYAK-257)

Koyun-pınar (BTYAK-256)

Koyun-tepe (BTYAK-256)

Kuzu (TYAK-61)

Kuzu + GÜDENli (TYAK-71)

Kuzular (BTYAK-270)

Küçük + ÇOBANLI (TYAK-68)

Tekirkoyuncu (TYAK-62)

Yayla (BTYAKL-371)

Yaylacık (BTYAK-371)

Yayla-köy (BTYAK-371)

Yaylalı (BTYAK-372)

Yazla (BTYAK-372)

Belde Adları:

Ahırlı (TYAK-86)

Bozoğlak (TYAK-87)

İğdiş (TYAK-90)

Karacaören (TYAK-91)

Karakeçi (TYAK-91)

Karakeçili (TYAK-91)

Kocakoç (TYAK-92)

Kuzucubelen (TYAK-92)

Koçali (TYAK-93)

Teke (TYAK-94)

İlçe Adları:

Şerefli Koçhisar (TYAK-101)

Küçükbaş hayvanlarla yapılan yemekler ve bazı yiyecekler ile bu sahadaki terimlerin yemek isimlerinde kullanılışı:

Küçükbaş hayvanların ürünleriyle yapılan yemekler, hayvancılıkla uğraşan Türk topluluklarının en sevdiği ve en

çok itibar ettiği yemekler arasında yer almaktadır. Kaynaklardan tesbit edebildiğimiz yemekler ve isimleri şunlardır:

bulama: Koyun ve keçi sütünden yapılan bir çeşit yemek. (Der.S.-785-786)

çebic gömmesi: Oğlak, közleme. (TKTG, III.C./339)

çoban kebabı (TS-316)

çoban salatası (TS-316)

guyrug yağı: Koyun kuyruğunun eritilmesiyle elde edilen yağ. (ADİL-565)

koyun közlemesi (TKTG, IV.C./331)

koyun kurudu: Koyundan elde edilen bir tür peynir. (TKTG, III.C./34)

koyun kuyruğu, kıkırdak: Güneşte kurutulup yemeğe konan çiğ koyun kuyruğu. (TKTG, III.C./380)

koyun pastırması: Kurutulmuş koyun eti. (TKTG, IV.C./34)

koyun sütü (İlaç olarak da kullanılmış.) (TKTG, IV.C./352)

kozıkaldıran: Bir yemek. (TKTG / 2946)

kuyruk yağı (TS-941)

kuzu buğulaması / kuzu buladı (TKTG, IV.C./331)

kuzu çevirmesi (TKTG, III.C./233,331), (TS-943)

kuzu gömmesi (TKTG, IV.C./339)

kuzu gözlemesi (TKTG, III.C./371-5)

kuzu közlemesi (Kürileme / Kürpleme) (TKTG, IV.C./331, 371)

kuzu söğüşü (TKTG, IV.C./389)

oğlak gömmesi (TKTG, IV.C./339)

t'ışlik: Şişle kızartılan kuzu eti, kuşbaşı. (K.çay LS-87)

tulum kordo (Kırgızlar'da): Bütün halinde pişirilmiş (çevrilmiş) koyun veya keçi. (TKTG, IV.C./331)

Küçükbaş hayvanlarla ilgili kelimelerin bitki adlarında kullanılmasına örnekler:

Küçükbaş hayvan isimleri daha çok benzerlik yönünden ele alınarak bitki ismlendirmesinde de kullanılmıştır.

boynuzlu gelincik (boynuzlu haşhaş) (TBAS - 51,52,121,122,124,169,219,220).

boynuzlu yonca (TBAS-52,103,181).

boynuz otu (TBAS - 52,154).

buga koç boynuzu (TKTG-366)

buynuzbaşı (ADİL-321)

buynuzgülü (ADİL-321)

buynuzlale (ADİL-321)

buynuzlu (ADİL-321)

çoban çantası (TS-316)

çoban çırası (TBAS - 27,75,178),(Der.S.-1254)

çoban çiçeği (TBAS - 75,78).

çobançökerten (TBAS - 75,88); çoban çökerten (Der.S.-1254)

çoban dağarcığı (TS-316)

çoban değneği (TS-316), (Der.S.-1254)

çobandikeni (TBAS - 75,225).

Çoban döneği (Der.S.-1254)

çobandöşegi (TBAS - 75,200), (Der.S.-1254)

çobandüdüğü (TBAS - 22,75), (TS-316)

çobanekmeği (TBAS - 75,199).

çoban elması (Der.S.-1254)

çobaniğnesi (TBAS - 75,141), (TS-316)

çoban gaşuğu (Der.S.-1255)

çoban ıslatan (Der.S.-1255)

çobankaldıran (TBAS - 75,225,267).

çoban kalgıdan / galgıdan (Der.S.-1254-1255)

çobankavurgası (TBAS - 75,163).

çoban kösteği (Der.S.-1255)

çoban lâlesi (TBAS - 75,195-196).

çobanpüskülü (TBAS - 75,140), (TS-316)

çoban süzgeci (TS-316)

çoban takkesi (Der.S.-1255)

çobantarağı (TBAS - 75,106), (TS-316)

çoban tuzluğu (TS-316)

çobanüzümü (TBAS - 68,75,191,197,275,282,283,285).

çobanyastığı (TBAS - 76,228),(Der.S.-1254)

deli boynuz (TBAS - 87,100).

- erkeçsakalı (TS-463)
gazel boynuzu (TBAS - 112,240).
goyun (TBAS - 120,252), (Der.S.-2111)
goyunboğan (ADİL-539)
goyun gulağı (Der.S.-2111)
gozkoçu (TBAS - 120,180,182,186).
kara koçlama mantarı (koçlama mantarı) (TBAS - 157,164,180,254).
keçi alıcı (alç) (TBAS - 29,166).
keçibiciği (TBAS - 69,115,166), (Der.S.-2716)
keçiboynuzu (TBAS - 129,130,132, 150,166,169,204), (TS-829)
keçi çağlası (TBAS - 63,166).
keçi geveni (TBAS - 115-116,180).
keçi kirazı (Der.S.-2716)
keçi kömüreni (keçi körmene) (TBAS - 166,246), (TS-829)
keçi mantarı (TBAS - 104,166,228), (TS-829)
keçi marulu (TBAS - 82,166).
keçimemesi (TBAS - 167,190,199,248), (Der.S.-2716), (TS-829)
keçimen (Der.S.-2716)
keçisağan (TS-829)
keçisakalı (TBAS - 112,167), (TS-829)
keçisedefi (TS-829)
keçi söğüdü (TBAS - 167,248), (TS-829)
keçitaşağı (TBAS - 167,246).
Keçi yemişi (TS-829)
koçboynuzu (TBAS - 180,181), (TKTG-366)
koçkuyruğu (TBAS - 115-116,180).
koçkuzu (TBAS - 180,182), (Der.S.-2895); koçkuz (Der.S.-2895)
Koç Mantarı (Küçük Koç Mantarı) (TBAS - 95,136,151,180,193).
koç Otu (TBAS - 180).
koçtaşağı (TBAS - 180).
koyun alıcı (alç) (TBAS - 29).
koyun bacağı (Der.S.-2943)
koyun baklası (TBAS - 93-94,183).
koyun çiçeği (Der.S.-2943)
koyun dibi (Der.S.-2943)
koyunekmeği (TBAS - 95,169,183).
koyungöbeği (TBAS - 104,183). (TS-906), (Der.S.-2944)
koyungözü (koyun çiçeği) (TBAS - 67,183,200). (TS-906). koyungözü (Tara.S-2686), (Der.S.-2944), koyungözü (Der.S.-2111)
koyun mantarı (TBAS - 163,183). (TS-906), (Der.S.-2944)
koyunkıran (TBAS - 152,183), (Der.S.-2944)
koyun otu (TBAS - 107, 183).
Koyun sarmaşığı (TKTG-271)
koyun yoncası / Kırgızlarda: koyun bede) (TKTG-361,364)
koyun yumağı (TBAS - 183,288).
kozukarın (Kır.S-495)
qozıquyruq (KTS-169)
kozu uyğak (Kır.S-790)
kuzubaşı (TBAS - 192), (Der.S.-3010)
kuzuböpreği (Der.S.-3022)
kuzudili (Der.S.-3022)
kuzu gevreği (TBAS - 103,192).
kuzugöbeği (TBAS - 120,184,192,285), (TS-943)
kuzu ispanağı (TKTG-270)
kuzukemirdi (TBAS - 192), (Der.S.-3010)
kuzu kestanesi (TS-943)
kuzukıran (TBAS - 152,192).
kuzu kişnişi (TBAS - 192), (Der.S.-3010)
kuzukulağı (TBAS - 86,97,98,99,104, 123,192,193,267), (TS-943), (Der.S.-3010), guzugulak (TDS-202). guzugulağı (ADİL-565), (Der.S.-2205) k'ozu k'ulak (K.çayLS-57)
kuzukürkü (TBAS - 103), (TKTG-276)
kuzu mantarı (TBAS - 192,193), (TS-943)
kuzu otu (TBAS - 80,115,193,210, 283).
kuzu pıtrağı (TBAS - 183,193).
kuzu sarmaşığı (TBAS - 193,200), (TS-943)

oğlakkarası (Der.S.-3267)
oğlakkulağı (TBAS - 192,217).
otlak ayrığı (TBAS - 297).
Tekecen (Der.S.-3863)
teke dikenini (Anadolu teke dikenini)
(TBAS - 31,264,283).
tekesakalı (TBAS - 86,91,152,168,
176,264,278), (TS-1441), (Der.S.-3864);
dekesakalı (Der.S.-1407), tekesakal
(TDS-642)
tekesakallı (TBAS - 264).
yayla çayı (TBAS - 81,260,282).
yayla çiçeği (TBAS - 220,282),
(Der.S.-4212)
yayla gülü (TBAS - 220,282), (Der.S.-
4212)
yayla güzeli (Der.S.-4212)
yayla kekiği (TBAS - 206,282).
yayla kestânesi (TBAS - 72,282).
yayla lâlesi (TBAS - 298).
yayla liforu (TBAS - 75,282).
yayla likapası (TBAS - 75,283).
yayla otu (TBAS - 220,282).
yayla salebi (TBAS - 234,283).
yayla süseni (TBAS - 252,283).
yayla yavşanı (TBAS - 20,283,284),
(TS-1611)
Küçükbaş hayvan isimlerinin bazı aletlere ve işlemlere ad olması:
Küçükbaş hayvanların bazı organlarının, benzetme yoluyla bir çok alet edavata isim olarak konduğunu da görmek mümkündür.
boynuz tarak (TS-216)
çoban iliği: Çobanların ekmek torbalarını vücutlarına bağlamak için kullandıkları çengel biçimindeki ağaç. (Der.S.-1254)
keçi aşığı: Çukur yanı az olan bir çeşit aşık. (Der.S.-2716)
keçi emceği: Bir çeşit inci. (Der.S.-2716)
keçi tırnağı: Kesici ağız üçgen biçiminde olan oyma kalemi. (TS-829)
koç başı: 1.XV. yüzyılın sonuna kadar

kullanılan, kuşatılan bir şehrin veya kalenin sur ve kapılarını yıkmaya yarayan, baş tarafı koç başına benzeyen ağır direk. (TS-882); goçbaşı (ADİL-554); 2. Evin duvarlarını yağmurdan korumak için yapılan saçak. (Der.S.-2894)
koç boynuzu: 1. Üzerine ip iliştiirmeye yarayan, iki kulaklı ağaç veya metal çengel. (TS-882); 2. Demir ya da pirinçten yapılmış ip bağlamaya yarayan araç. (Der.S.-2894)
koçburun nacak: Odun kesmeye yarayan bir çeşit balta. (Der.S.-2894)
koç kulak: İki kulplu küçük küp. (Der.S.-2895)
qoyçağır: Eski zaman tüfeğinin adıdır. (Kır.S.-494)
qoy tas: Su konulan yuvarlak tas. (Kaz.T.S.-169)
kozuluk: Çatıya açılan kapı. (Der.S.-2946)
kuyruklu kuş: Uçurtma. (Der.S.-3021)
kuzu kerpiç: Dikdörtgen prizma biçimindeki kerpiç. (Der.S.-3022)
kuzuluk: hlk. Büyük kapıların ortasındaki küçük kapı. Kuzuluk kapısı: Hanlarda büyük kapı üzerindeki küçük kapı. (TS-943), (Der.S.-3023)
teke bıçağı: Bir çeşit büyük bıçak, saldırma. (Der.S.-3863)
goçak: Koçun boynuzuna benzeterek, halya, kadın elbiselerine yapılan nakış. (TDS-183)
goç boynuzu: Bir çeşit yün dokuma motifi. (Der.S.-2090)
goç buynuz: 1. Ashında keçe konulan koçun boynuzuna benzer nakış; 2. Mezarlıkta mezarın başına konulan boynuz benzer işareti. (TDS-183)
goçqor müyüz: Koç boynuzu şeklinde olan mimarî tezyinât. (Kır.S.-580)
guzu: Yün dokumada bir motif. (Der.S.-2205)
koç boynuzu: Kadın çorabında kullanılan bir nakış motifi. (Der.S.-2894)
Tabiat olayları, yıl, ay ve burçlar-

da küçükbaş hayvan isimleri:

Hayvanlar ve hayvancılıkta önemli olan tabiat

şartları o kadar hayatımıza girmiştir ki, bir çok

tabiiat olayına, ay ve yıl isimlerine ve bazı burçlara

onların adı verilmiştir.

çoban çökere: Yavaş yağın yağmur. (Der.S.-1254)

çoban kaçırın: Mayıs sıcakları. (Der.S.-1254)

çoban kurtaran: Birdenbire yağmaya başlayan yağmur. (Der.S.-1254)

çoban sargısı: Lapa lapa yağın kar. (Der.S.-1254)

çoban yıldızı: Venüs. (TS-316)

davar bezeği: Kurban bayramı. (Der.S.-1378)

davar düğünü: Koyunlar kuzuladığı zaman yapılan şenlik. (Der.S.-1378)

davar yolu: Keçi yolu. (Der.S.-1379)

goç ayı: Kasım ayı. (Der.S.-2091)

goyun eyağı: Ekin boyunun ne çok uzun ne de kısa olması hali. (Der.S.-2111)

guzudişi: Küçük taneli dolu. (Der.S.-2205)

keçi yolu: Patika. (TS-829)

koç: Burç ismi. Zodyak üzerinde Balık ile Boğa burçları arasında bulunan burç. Zodyak. (TS-882)

koç ayı / koç koyan: 1.Ekim ayı, 2. Kasım ayı. (Der.S.-2894); k'oçhar - k'oşhan ay: (Eskiden) Aralık ayı. (K.çay L.S.-55)

k'oy yol: Samanyolu. (K.çay L.S.-56)

koyun ağılı: Küçük ayı burcu. (Der.S.-2943)

koyun ayağı: Ahmak ıslatan yağmur. (Der.S.-2943)

koy yılı: Koyun yılı. Türklerin on iki li yıllarından biri. (DLT-351); qoy jili: Koyun yılı (12 hayvan takvimine göre 1907, 1919, 1931, 1943, 1955 yılları koyun yılıdır. (YUTS-246)

kozi: Koç burcu, burc-ı hamel.

(Kıs.En.-377)

qozi köş: Çok kısa mesafe. (Kaz.T.S.-169)

qozu köçüm: Yakın yere taşınma. (Kır.S.-497)

kuyruk doğumu: Yaz sonu. (Der.S.-3020)

oğlak: Oğlak burcu, burc-ı cedi. (Kıs.En.-471); oğlak: Zodyakta Yay ile Kova arasındaki burç. (TS-1100)

oğlakbaşı: Kuyruklu yıldız. (Der.S.-3267)

oğlak dönencesi: Güney yarı kürenin 23 derece 27'lık enleminde, güneşin 23 aralıkta, öğle üzeri dimdik durduğu çember, kış dönencesi. (TS-1100)

oğlakkıran: 1. Kuzeybatıdan esen yel, karayel. (Der.S.-3267); 2. Her mevsim ve hatta her ay esen kara yel. (Anadolu'da) (TKTG-457)

Başka hayvan isimlerinde küçükbaş hayvan isimlerinin kullanılmasına örnekler:

boynuzlu teke: Bir böcek. (TS-216)

goyin emen: Koyunları emdiği söylenen, kertenkeleye benzer bir hayvan. (Der.S.-2111)

kara keçi: Sazana benzer bir tatlı su balığı. (TS-792)

keçiemen (keçemen, keçemek, keçemene): Koyun ve inek memelerini emen bir cins yeşil kertenkele. (Der.S.-2715)

Koyun bilekli: Sol ayak bileği eğri olan at. (Der.S.-2943)

toklutay: Hindikuşlar familyasından olan, çöllerde yaşayan büyük bir av kuşu. (TDS-653)

Oyun adlandırmalarında küçükbaş hayvan isimlerinin kullanılışı:

Bu oyunlarda küçükbaş hayvanların bir organları oyun malzemesi olarak kullanılmaktadır.

goç döyüşdürmek: -eskiden- Koçları döğüşdürmek. (ADİL-553)

guzlatgı: Çocuk oyunu. (TDS-202)

qoçqar uriştiriş:1. Koç döğüşü; 2. Bir

çocuk oyunu. (ÖTİL-642)

oğlak: Bozkaşi (Kesilen oğlağın at üstündeki çekişme oyunu.) (YUTS-293)

oğlak çekişme: Bir çeşit spordur. Ulak tartmak: Oğlak çekişmek. Oğlak çekişme sırasında çekişme maddesi olarak kullanılan keçi yavrusu. (Kır.S.-781-782)

ovlakgapdı: At üzerinde oynanan bir oyun. (TDS-478)

sokur teke: Bir oyun adı. (Kır.S.-721)

tak teke: 1.Bir oyun adı; 2.İplik üzerindeki palyaço (Çocuk oyuncağı). (Kır.S.-721)

Bazı hastalık ve ilaç isimlerinde küçükbaş hayvan isimlerinin kullanılmasına örnekler:

çoban merhemi: Terementi ve mum yağı ile yapılmış yara merhemi. (TS-316)

keçi zakkumu (keçebaş): Davarlarda olan akciğer hastalığı, verem. (Der.S.-2715)

kuyruklu biber:Kebabe denilen bir nevi ilaç. (Tara.S.-2685-2686)

malkıran: Hayvan vebası. (TS-984)

Küçükbaş hayvan isimlerinin kullanıldığı deyimlerden birkaç örnek:

Ahfeş'in keçisi gibi başını sallamak. (TS-829)

Boynuz isterken kulaktan olmak. (TS-216)

Boynuz kulağı geçmek. (TS-216)

Çoban kulübesinde padişah rüyası görmek. (TS-316)

Goyunu gurda tapşırarak. (ADİL-538)

Guyrug ele vermemek (ADİL-566)

Guyrugda bıçağı dındırmag (ADİL-566)

Keçileri kaçırmak. (TS-829)

Qoy ağzidan çöp alma- (ÖTİL-631)

Qoy oozunan çöp albağan (Koyun ağzından çöp almayan) (Kır.S.-493)

Koyun kaval dinler gibi dinlemek. (TS-905)

Kuyruğuna basmak. (TS-941)

Kuyruğu titremek. (TS-941)

Kuyruğu üzülop kalmak. (Kır.S.-532)

Kuzu kesilmek. (TS-943)

Kuzu postuna bürünmek. (TS-943)

Tekeden süt çıkarmak. (TS-1440)

Değerlendirme:

İlk üzerinde duracağımız konu; Türkmen Türkçesinden aktarılan makalede, Ebulgazi Bahadır Han'ın Şecere-i Terâkime adlı eserinden alınmış olan bölümle ilgili olacaktır.

Bu alıntıda, pişirilmiş bir koyunun beden parçalarının boy beyleri arasında paylaşılması anlatılmaktadır.⁴⁴ Bu paylaşma, Türklerdeki "ülüş veya pay" sistemini göstermesi açısından önemlidir. Bu konuda Prof. Dr. Bahaeddin ÖGEL şunları yazmaktadır: "Oğuz Kağan destanında, büyük ziyafetlerde kesilecek koyunun, hangi parçalarının hangi boylar tarafından yenileceği açık olarak belirtilmişti. Boylar ve Türk kesimleri arasında kavga çıkmaması için, hangi Türk bölüğünün, hangi parçayı yiyeceği, önceden kesin bir töre olarak ilan edilmişti. Bu düşünce, Türklerde "ülüş veya pay" sisteminin bir görüntüsü idi. Bir koyundaki et payı, çok daha geniş bir mânada, bir devlet ve hukuk anlayışının, başka bir şekilde anlatılışı idi."⁴⁵

Küçükbaş hayvanlarla ilgili genel adlandırma

Küçükbaş hayvanların genel adlandırmasında "davar" kelimesi kullanılmaktadır.

tawar / tavar (ETG, Mayt., DLT, KB, Tara.S); towar (Kıs.En.); davar (TS, ADİL, Der.S, Tara.S, Ağız).

Küçükbaş hayvan terimi de bu anlamda kullanılmaktadır. küçükbaş (Ts); usaq mal (Kaz.TS, "uşaq mal" ÖTİL, "uşşak mal" YUTS), candık mal (Kır.S); ov-nuk mâl (TDS); kiçik boynuz (ADİL).

Daha çok büyükbaş hayvanlar için

kullanılan “mal” kelimesi bazı kaynaklarda hem küçükbaş hem de büyükbaş hayvanlar için kullanılan bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küçükbaş hayvanların kendi grupları içinde adlandırılması:

A. Koyunla İlgili Terimler

1. Koyun için: “kon, koy, koyun, geyun” kullanılmaktadır.

qon (ETG, DLT); qoy (ETG, DLT, KB, Kıs.En., NF, LÇ, A, TKTG, ÖTİL, Kaz.TS, Af.KA, Kır.S, YUTS, K.çay LS, Kum.-Bal., Tara.S, Ağız.); qony (ETG); qoyun (Mayt.); koyun (Mayt., DK, TKTG, Der.S, Ağız.); goyun (ATS, ADİL, TDS, Ağız.).

Sadece Mayt. ve DLT’te farklı olarak “ırk” kelimesi koyunu karşılamaktadır. Ayrıca Derleme Sözlüğü’nde koyun için “meli” ve “tülüdavar”; ağızlarda ise “da-var”, “kûn” ve “mi” kelimelerinin kullanıldığı görülmektedir.

2. Kuzu için: “kuzı, kozı, kuzu, guzu” en yaygın kullanılan şekillerdir.

kozi / kozu (ETG, KB, Kıs.En., NF, ÖTİL, Kaz.T.S., Af.KA, Kır.S, YUTS, Kum.-Bal., Der.S, Ağız); kuzı / kuzu (Mayt., DLT, KB, LÇ, A, DK, TS, Ağız); guzı / guzu (ATS, ADİL, TDS, Ağız.).

Kuzu kelimesinin yerine Özbek Türkçesinde “qoziçaq”, Kazak Türkçesinde “qoşaqaqan”, Kırgız Türkçesinde “marqa”, Derleme Sözlüğü’nde “barhık, bıçık” kelimeleri de kullanılmaktadır.

3. Koç için: “koç, koçkar, goç, goçşgar” en çok kullanılan şekillerdir.

Koç (Mayt., DLT, Kıs.En., DK, TKTG, TS, Tara.S); koçkar (Kıs. En., NF, TS, ÖTİL, YUTS, “koçnğar” DLT, “qoşqar” Kaz.TS, “qoçqor” Kır.S, “k’oçhar” K.çay LS, “koçhar, koçgar” Der.S, “goşkar” Ağız.); goç (ATS, ADİL, TDS, “goşç” Ağız.); goçgar (ATS, ADİL, TDS, “goşgar” Ağız.).

Kırgız Türkçesinde “qoçqoroq”; Ağızlarda da “beran” kelimesi koçu karşıla-

yan kelimeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

4. Öveç için: genel olarak “ög7geç, öveç, üveç” kullanılmaktadır.

ögeç (DK, Ağız); ögeç (Der.S, Tara.S, Ağız); öveç (TS, TDS, Ağız); üveç / uveç (Der.S).

Bu kelimeye, Türkiye Türkçesi ve ağızları, Türkmen Türkçesi ve Dede Korkut dışındaki kaynaklarda rastlamadık. Yukarıdaki kullanışlar yanında Derleme Sözlüğü’nde “ oğeç, ögeş, öğüç, ökeş, öneç, önneç, öveys, oveç”; ağızlarda “högeş, ögeş” kullanışlarına da rastlanmaktadır.

5. Şişek için: “tişek, şişek, şişlik, şişek, isek, istek, işşek, şişeh” kullanılmaktadır.

işek (Kır.S, Der.S, Ağız); şişek (TS, ATS, ADİL, ÖTİL, Kır.S, Der.S, Tara.S, Ağız); tişek (DLT); şişek (Kıs.En.); şişlik (DK); isek (Kaz.TS); istek (Af.KA); işşek (YUTS); şişeh / şişeyh (Ağız).

6. Toklu için: “toklı, toklu, tohlu, tohla, toktı, toğlı”.

toklı (DLT, KB, TDS, ÖTİL, Ağız); toklu (DK, TS, K.çay LS, Der.S, Tara.S, Ağız); tohlu (Der.S, Tara.S, Ağız); tohla (YUTS); toqtı (Kaz.TS, Af.KA); toqtu (Kır.S); toğlı / toğlu (Der.S).

Ağızlarda “tohlumen” kullanışı da karşımıza çıkmaktadır.

Türk dilinin bazı tarihî ve bugünkü lehçelerinden taramış olduğumuz örnekler bize küçük baş hayvanların genel isimlendirmesinin (koyun, keçi, kuzu, oğlak vs.) ses değişiklikleri dışında aynı olduğunu göstermektedir.

B. Keçi ile ilgili terimler

1. Keçi için: “eçki/ü, ke/içi, ge/içi, eşki - yeşçki, geçe”.

eçki (DLT, ÖTİL, Kır.S, YUTS, K.çay LS, Kıs.En.); eçkü (ETG, DLT, YUTS, Kıs.En., Ağız); keçi (DLT, TS, ATS, ADİL, Ağız); kiçi (DK); eşki (DLT, Kaz.TS, Der.S); yeşki (Af.KA); yeçki

(K.çay LS); geçi / giçi (TDS, Ağız); geçe (Ağız)

Kıyasü'l-Enbiyâ'da "ekçi" şekline de rastlanmaktadır.

2. Oğlak için: "oğ/ğlak, ovlak, u/lak, laq, gi/ılık, kidik" kullanışları karşımıza çıkmaktadır.

Oğ/ğlak (Mayt., DLT, KB, Kıs.En., NF, TKTG, TS, YUTS, Der.S, Ağız); ovlak (TDS); ıllak (ÖTİL, Kır.S, K.çay LS, Ağız); ıllak (Af.KA); laq (Kaz.TS); gilik/gılık /kidik (Der.S).

Bunlar dışında Derleme Sözlüğü'nde "mecik", ağızlarda ise "bijek" kelimeleri de oğlak için kullanılmaktadır.

3. Çepiş için: "çebic/ş, çepic/ş, şı/ıbu/iş, çiviç".

çebic/ş (TS, TDS, Der.S, Tara.S., Ağız); çepic/ş (DLT, ATS, ADİL, Der.S, Tara.S, Ağız); çiviç (YUTS); şıbış (Kaz.TS); şibiş (Af.KA).

4. Erkeç için: "erkeç" veya "irkeç".

erkeç (Mayt., DLT, KB, TS, ATS, ADİL, TDS, Kır.S, Der.S, Tara.S, Ağız); irkeç (DK, Tara.S).

Ağızlarda "ergeç, erkeş"; Kırgız Sözlüğü'nde ise "erkeş" şekline de rastlanmaktadır.

5. Teke için: "teke / deke".

teke (Mayt., DLT, DK, TS, TDS, ÖTİL, Kaz.TS, Af.KA, Kır.S, YUTS, K.çay LS, Der.S, Tara.S, Ağız); deke (Der.S, Ağız).

Küçükbaş hayvanlarla ilgili genel adlandırmaların ses değişiklikleri dışında aynı olduğu görülmektedir. Bu konudaki farklı kullanışlar, daha çok hayvanın yaşı veya cinsi ile ilgili tanımlardadır.

Tarihî ve bugünkü lehçeler ile Türkiye Türkçesi ağızlarında, küçükbaş hayvanların yaşı ve cinsi ile ilgili kelimelerde büyük bir farklılık bulunmamaktadır. Yaşı anlatan öveç, kuzu, teke, koç, çepiş gibi kelimeler, aynı zamanda hayvanın cinsi için de kullanılmaktadır. Teker teker ele alınacak olursa:

Koyunun yaşını anlatan kelimeler.

Kuzu: Taradığımız ve derlediğimiz bütün kaynaklarda "koyun yavrusu" şeklinde tanımlanmaktadır. TDS'de yaş sınırı "6 aya kadar" diye belirtilirken ÖTİL' de "1 yaşına girmemiş" şeklinde nitelendirilmektedir. Bunun dışında, kaynaklardaki açıklamalarda çok bariz farklılıklar olmadığını görüyoruz.

Toklu: Kaynaklarda "6 ayla 2 yaş arasındaki kuzuya" toklu denmektedir. DLT, KB ve ağızlarda yaş sınırı "6 aylık" iken Kaz.TS, Der.S ve ağızlarda "6 ay - 1 yaş arası"; DK, TS, TDS, Af.KA, Der.S, Tara.S ve ağızların bir kısmında "1 yaş"; Der.S, ve bazı ağızlarda da "2 yaş" şeklinde verilmektedir. Kır.S'de "henüz doğurmamış genç koyun" olarak tanımlanmaktadır.

Şişek: Taranan ve derlenen kaynakların bazısında, "2 yaşla 3 yaş arasındaki koyuna"; bazısında ise "kuzulmuş veya kuzulayacak koyuna" ya da "iğdiş edilmiş koça" şişek denilmektedir. Kıs.En., Kaz.TS, Af.KA, Kır.S, Tara.S ve bazı ağızlarda 2 yaşındaki; DLT'de 3 yaşına girmiş; TS, ÖTİL ve Der.S'de 1-2 yaş arasındaki; ATS, ADİL'de 2-4 yaş arasındaki; Der.S ve bazı ağızlarda 1 yaşındaki, 1 yaşın üstündeki koyun şeklinde tanımlanmaktadır. TS ve Der.S'de "kuzulayacak veya kuzulmuş koyun" tanımını, Kır.S.'de "iğdiş edilmiş 2 yaşına basan koç" ifadesini görmekteyiz.

Öveç: Kaynaklarda öveç için genellikle 2/3 yaş sınırı konulmaktadır. DK, Der.S ve bazı ağızlarda 2 yaşında; TS, TDS, Der.S, Tara.S ve bazı ağızlarda 2-3 yaşında veya 3 yaşına girmiş; Der.S'de 1 yaşında; bazı ağızlarda 1-4 yaş arasındaki koyun olarak ifade edilmektedir. Der.S'de 3-4 aylık kuzu için de öveç kelimesinin kullanıldığını görüyoruz.

Öveç kelimesi keçilerin yaşını anlatmak için de kullanılmaktadır. Yaş sınırı

landırması ise yukarıda koyun için verilenle aynıdır.

Koyun: Kaynaklarda koyunun yaş sınırı ile ilgili bir bilgi verilmemektedir. Sadece yazımızda aktarması verilmiş olan “Türkmen Dilinde Dövdarçılık Leksikasının Tematik Toparları” adlı yazıda koyun için bir yaş sınırı çizilmektedir. Yazıya göre koyundaki yaş sınırı 3’tür.

Üç yaşın üzerindeki koyunlarla ilgili kelimelere sözlüklerde pek rastlanmamaktadır. Bulabildiğimiz örneklerden yola çıkarak gerek lehçeler gerek ağızlarda üç yaş üzerindeki koyunu ifade eden terimlerin farklı kelimelerle ifade edildiğini söylemek mümkündür. Birkaç örnek vermek gerekirse:

man yaşlığ koy: 4 yaşını geçen koyun. (DLT); mañ: 4 yaşındaki koyun. (TDS); mañramaz: 5 yaşındaki koyun. (TDS); mälemez: 6 yaşındaki koyun.(TDS); savlıq: 3 yaşından büyük, kuzulayacak koyun. (Kaz.TS); dönen koy: 4 yaşlı koyun. (YUTS); balta: 4 yaşından yukarı koyun. (Der.S); kocalama: 6 yaşını geçmiş koyun.(Der.S); marman: 4-5 yaşındaki koyun.(Der.S); azman: 4 yaşındaki koyun. (Ağız); balta: 3-4 yaşından büyük koyun. (Ağız).

Bunun dışındaki farklı kullanışları da şu şekilde sıralayabiliriz:

1 yaşındaki koyun için: “oğoç, tohlu-man, ürgeç” v.s. (Der.S).

2 yaşındaki koyun için: “tusaq” (Kaz.TS), “gerdezan, gerdazan, gerderan, gezin” (Der.S), “gerdezan” (Ağız).

3 yaşındaki koyun için: “tusak” (Af.KA), “gerdezan, gezyazma, kezin, kezleme, mazman, maz” (Der.S).

Keçinin yaşını anlatan kelimeler.

Oğlak: Derlenen ve taranan kaynaklarda “keçi yavrusu” olarak tanımlanmaktadır. Sadece TDS’de “6 aya kadarki keçi yavrusu” şeklinde bir yaş sınırı be-

lirtilmiştir.

Çepiş: Kaynaklarda çepiş için 6 ayla 2 yaş arasında farklı yaş sınırları belirtilmektedir. (DLT’de 6 aylık; TS, ATS, ADİL, Kaz.TS., YUTS, Der.S, Tara.S., Ağız.’da 1 yaşında; TDS’de 6 - 11 ay arasında; Der. S’de 2 yaşında.) Bir iki kaynakta sadece keçi yavrusu şeklinde ifade edilmekte ve belirli bir yaş sınırı verilmemektedir.

Öveç: Öveç kelimesinin keçi için de kullanıldığı ve yaş sınırının ne şekilde olduğu, koyunun yaşını anlatan kelimeler konusunda verilmiştir.

Kaynaklarda, 3 yaşın üzerindeki keçi ifade eden kelimelere hiç rastlanmamaktadır.

Yukarıda genel kullanılışı verilmiş olan yaş sınırlandırmasıyla ilgili kelimeler dışında gerek bugünkü Türk lehçelerinde gerek Türkiye Türkçesi ağızlarında farklı terimler de kullanılmaktadır. Örnek:

1 yaşındaki keçi için: tekeçe (Kır.S), dekişmen, gez, gezem, ezen, kezin, kezleme, kılıkesik, kırkık, korit, korıt, oğlakman (Der.S), hasi, korut (Ağız).

2 yaşındaki keçi için: tuvşa (Kaz.TS), yazlama, gezdan, gezgecik, gezlam, gezyazma, gezyazdı, hevır, kel yazan, körit, oğlama (Der.S), gezlam (Ağız).

Bu gruplamada yaş sınırlaması yanında hayvanın cinsi, kısır olup olmaması vs. gibi özellikler de belirtilmiştir.

Hayvanın yaşını belirtmek için bir tane kuzulayan koyun / keçi; iki tane kuzulayan koyun / keçi gibi ifadelere rastlamak da mümkündür. Bu tür tanımlamalar, hayvanı biyolojik açıdan da ele alan tanımlamalardır. Hayvanın bir veya iki tane kuzulaması gibi ifadeler yanında aşağıdaki bazı farklı kelimeler de bu tanımlar için de yer almaktadır: evinme: Henüz iki kez kuzulamış koyun.(Der.S); gerdezan: İki yavruyu üç ya-

şında koyun. (Der.S); gezyazlı: 2 kuzulu koyun. (Der.S); gezem, gezen, gezlama, gezyazmış v.s.: Bir oğlaklı keçi. (Der.S).

Hayvanın cinsi ile ilgili terimler

Hayvanın cinsini belirtmek için en çok kullanılan iki kelime “erkek” ve “dişi” kelimeleridir. Erkek kelimesi, “erkek, irkek, yerkek ve er” gibi sadece ses değişikliğine uğramış şekilleriyle karşımıza çıkmaktadır.

erkek (ETG, DLT, KB, Kıs.En., NF, TS, ADİL, TDS, ÖTİL, Kaz.TS, Kır.S, YUTS, K.çay LS, Kum.-Bal., Der.S, Ağız); irkek (ETG); yerkek (Af.KA, K.çay LS); er (Tara.S).

Dişiliği göstermek için kullanılan kelime iki tanedir: tişi (ETG, KB, Kıs.En., NF); tişi (DLT); dişi (Kıs.En., DK, TS, ADİL, Der.S, Ağız); urğası / urğası / urğacı (ÖTİL, Kaz.TS, Af.KA, Kır.S).

Türkiye Türkçesi ağızlarının bir kısmında dişi kelimesi yerine “gancık/h” kelimesi de kullanılmaktadır.

Bazı terimler tek başına kullanıldıklarında da erkeklik, dişilik anlamı vermektedirler. Koyun-koç, keçi-teke gibi.

Koç: “Damızlık erkek koyun”. (TS, ATS, ADİL, Kır.S, Der.S)

TDS ve ÖTİL’de “enenmemiş büyük koyun, enenmemiş erkek koyun”; Kır.S’de -çoçqoroq için- “enenmiş genç koç” şeklinde tanımlar da bulunmaktadır. Der. S ve Türkiye Türkçesi ağızlarında “1 yaşındaki erkek koyun, 1 yaşını geçmiş erkek koyun” tanımlarına da rastlanmaktadır.

Teke: “Erkek keçi, damızlık keçi.” (DK, TS, TDS, Der.S, Ağız).

Teke için, Kır.S’de “enenmemiş”; Af.KA ve Türkiye Türkçesinin bazı ağızlarında “2-3 yaşında keçi, 3 yaşında erkek oğlak” tanımları da bulunmaktadır.

Keçilerde cinsi belirten diğer kelime

“erkek” tir.

Erkek: “Erkek keçi”. (DK, TS, ATS, ADİL, Der.S., Ağız). TDS, Kır.S, Der.S, Ağızlarda “enenmiş, iğdiş edilmiş erkek keçi”; Tara.S.’de “3 yaşını bitiren erkek keçi”; Der.S’de “3-4 yaşında enenmiş erkek keçi”; Ağız.’ da “1-1,5 yaşında erkek keçi; 3-4 yaşında enenmiş erkek keçi” tanımlarına da rastlanmaktadır.

Cins ve yaşla ilgili terimlere bakıldığında, özellikle alt gruplandırmalarda koyunlarla ilgili terimlerin daha belirgin olduğu ve bu gruplamaların keçiler için de uygulandığı görülmektedir.

Tarihi ve bugünkü Türk lehçeleri ile Türkiye Türkçesi ağızlarında bazı terimlerin yaş ve cins açısından karışıklık arz ettiği de göze çarpmaktadır.

Çepiş kelimesi, Der. S ve bazı ağızlarda dişi olarak belirtmekte iken bazılarında ise erkek olarak tanımlanmaktadır.

Şişek kelimesi, TS, Der.S ve bazı ağızlarda dişi koyun olarak; Kaz.TS, Kır.S ve Der.S.’de erkek koyun olarak tanımlanmaktadır.

Toklu ’da da bu farklılık göze çarpar. ÖTİL ve Kır.S.’de “dişi kuzu”; Der.S, Tara.S ve Ağızlarda “erkek kuzu” olarak ifade edilmektedir.

Bu farklı tanımlamalar, kuzu, oğlak, koyun, keçi kelimelerinde hiç karşımıza çıkmamakta; sadece çepiş, şişek ve toklu kelimelerinin tanımlarında ortaya çıkmaktadır.

Küçükbaş hayvanların türüyle ilgili terimler

Küçükbaş hayvanların türüyle ilgili kelimeler üzerinde sağlıklı bir değerlendirme yapmak zordur. Elimizde her Türk topluluğunun hayvancılık terimleriyle ilgili bir kaynağının olmaması sebebiyle, derleme ve tarama yoluyla sadece Türkiye Türkçesi’ndeki türlerin bir kısmı tesbit edilebilmiştir.

Bugünkü Türk lehçelerinin sözlüklerinden türle ilgili sadece bir kelime tesbit edebildik.

Merinos: Yumuşak tüylü koyun, İspanya koyunu. (Kaz.TS, Kır.S, TS).

Türkiye Türkçesindeki türlerle ilgili tesbitlerimiz, TS, Der. S ve ağızlardan elde edilmiştir. Bu kelimeler, listelerde yer aldığı için buraya tekrar alınmamıştır.

Hayvancılıkla ilgili kelimeler

I. Bakmak, Beslemek

Hayvanların bakılması ve beslenmesi ile ilgili olarak genellikle “bak-“ fiili kullanılmaktadır.

baq- (Kıs.En, TS, TDS, YUTS, Kır.S); asra- / asıra- (Kıs.En., Kaz.TS, Kır.S, K.çay LS); bordagla- (ADİL); bağur (Kaz.TS); sahla- (Ağız).

II. Ağnamak: Yere yatıp debelenmek, yuvarlanmak.

agına- (ETG, KB, TDS); agna- (ETG, DLT, Kıs.En., NF, YUTS); ağna- (TS, ATTS, ADİL, Der.S, Tara.S, Ağız); añla- (Ağız).

III. Sürü

1. sürüg (ETG, DLT, KB, Kıs.En., NF); sürük (DLT); sürü (DLT, TKTG, TS, Ağız); sürü (TDS); sürüv (ÖTİL). 2. ögür (ETG, DLT, Der.S); üyür (YUTS);

ügür (KB). 3. övreğ (Ağız). 4. görpe / gorpe (Der.S). 5. ilk/gı / ırhı (Der.S). 6. Tokat / otak (Der.S)

IV. Otlak: Hayvan otlatılan yer, mera.

1. otlag (Kıs. En., TDS); otlak (DK, TS, ÖTİL, YUTS, Ağız); otluk (TDS, YUTS, “ottık” Kaz.TS); otar (TDS, Kaz.TS, “otor” Kır.S, Kum.-Bal.). 2. örü (TKTG, Kır.S., Der.S, Ağız, “ürü, örö” Der.S, “öri” TDS); örüm (TS, Der.S, Ağız, “orum, ürüm” Der.S); örüş (TKTG, Kır.S, Der.S, “öris” Kaz.TS); örüştüü (Kır.S).

Ayrıca: mera (TS, Ağız); aslım, bozantı, güdü yeri, salmalık, biçenek, örek,

ören, örene (Der.S); çayır, otlagıye (Ağız).

3. yaylag (ETG, DLT, DK, ATTS, ADİL, TDS); yaylak (TKTG, TS, ÖTİL, YUTS, Der.S); yayla (DK, TKTG, TS, TDS, “caylav” Kaz.TS, “yaylav” ÖTİL, Ağız). 4. yazı (ETG, Mayt., DLT, KB, Kıs.En., DK, TS, ATTS, ADİL, “caziq” Kaz.TS, Ağız); 5. Yaylım (DK, TS, ATTS, ADİL, TDS, “caylım / caylıs” Kaz.TS, Der.S, Ağız). Ayrıca: yaygan (TKTG, Der.S); yazlag (TDS, ÖTİL); caylık (K.çay LS); yaylah (Der.S, Ağız); yayım, yayma, yazla, yazlama (Der.S); yâleg, yâli, yayli, yeyla (Ağız).

V. Otlamak: Hayvanların dolaşarak yerdeki ot, çimen, yaprak vb. yemeleri. Malın yayılması için “otla-, otar-, yayıl-, yaz-, gü-“ terimleri kullanılmaktadır.

1. otgar- / otar- (DLT, TS, TDS, Der.S, Tara.S); otla- (DLT, Kıs.En., NF, DK, TS, TDS, ÖTİL, K.çay LS, Ağız, “ottav” Kaz.TS, “otto-“ Kır.S, “otli-“ YUTS); otlan- (DK); otarla- (Kaz.TS); otorlo- (Kır.S); ottıguy (Kaz.TS); otqoz- (Kır.S); otlat- (TS, YUTS); otuk- / otuh- (Der.S); ota sal- / ota ko- (Tara.S). 2. Yay- / yayıl- (ETG, Mayt., KB, Kıs.En., NF, DK, TS, TDS, KUM.-Bal., Der.S, Ağız, “cayıl-“ Kaz.TS, “yeyil-“ YUTS) / yayla- (ADİL, Der.S, “yayli-“ YUTS). 3. Yaz- / yazıl- (Kıs.En., TDS, ÖTİL, “yazıl-“ YUTS, “caz-“ Kaz.TS, “yazla-“ TDS). 4. yayra- / yayrat- (TDS, ÖDİL).

Bu kullanışlar yanında, Der.S’de otlamak yerine, “güt-, güder-, ürü-, çöple-, örü-, yamrı-, öy-“ kelimeleri de kullanılmaktadır. Karaçay Lehçesi Sözlüğü’nde “k’üt-“ kelimesi, otlamak anlamıyla verilmiştir.

VI. Semirmek / Semiz

Hayvanları besleyip tavlı hale getirmek için kullanılan terim “semir-, semri-“; besili hayvan için kullanılan terim ise “semiz”dir.

Semiz (ETG, DLT, KB, Kıs.En., TKTG, TS, TDS, Kaz.TS, Kır.S, YUTS,

K.çay LS, Ağız); semüz (DLT, Kıs.En., NF, DK, Der.S); semis (DLT); semir (TKTG).

Semiz kelimesi, bütün tarihî ve bugünkü Türk lehçeleri ile Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılmaktadır. Bunun yanında bir kaç farklı örneğe de rastlıyoruz: “mapraç, çişik” TDS; “etti” Kaz.TS; “bodaq, etlik” YUTS; “çibli, çileli, semirek” Der.S; “çileli” Ağız.

Semir- (TKTG, TS, Kaz.TS, Kır.S, YUTS, K.çayLS, Ağız); semri- (ETG, DLT, KB, Kıs.En., TKTG, Der.S, Tara.S); semür- (Kıs.En., Der.S); semre- (TDS, Der.S); sem- (Der.S); semizde- / semizle- (TS, Kır.S); çilelen- (Der.S, Ağız).

VII. Barınma

Kaynaklarda, küçükbaş hayvanların barındığı

yer, genellikle “ağıl” kelimesiyle karışılmaktadır. Aslında büyükbaş hayvanlar için kullanılan “ahır” kelimesinin, küçükbaş hayvanlar için de kullanıldığı birkaç örnek de görülmektedir.

1. ağıl / ağıl (DLT, DK, TKTG, TS, ATS, ADİL, TDS, Der.S, Ağız); ağayıl (TDS); ağal, ağıla, ağul, ağlek (Der.S).

Ağıl kelimesinin yanında şu kelimeler de kullanılmaktadır: dam (TS, ATS, ADİL, Der.S, Ağız); kom (TS, Ağız, “gom” Der.S); guren (Kum.-Bal.); arkaç, argaç, çalmar, çelki, çokal, çöten, delme, dikme, dom, erek, kem, köm, kön, küm, saya (Der.S); gotan (YUTS); kös, çöğ, küm, köm, saya (Ağız).

Türkiye Türkçesi ağızlarında ağıl, üstünün kapalı veya açık olmasına, kuzu ya da oğlak için olmasına göre farklı isimler de alabilmektedir: koz / kozluk: Evin altındaki ağıl (Der.S); salma: Üstü ve yanları kapalı ağıl. (Der.S); çiğ: Oğlak ağılı; çiten: Kuzu ağılı. (Der.S) vs.

VIII. Sulamak

Hayvanın suya götürülmesi işleminin adıdır.

Suugar- / suwar- / suvar- (DLT, NF,

TS, TDS, Kaz.TS, Der.S, Tara.S); suğar- / sugur- (Kaz.TS, Kır.S, YUTS); sıvar- (Tara.S); sula- (Kıs.En., TS, Ağız).

Hayvanların sulandığı yere, suvat, sulak gibi isimler verilmektedir.

suwlağ / suwlag (DLT, Kıs.En.) = su-lag (Kıs.En.); suvat / suğat / sıvat (TS, Kaz.TS, Kır.S, Der.S, Tara.S); hatlı (Ağız).

IX. Çoban

Hayvanların otlatılması, beslenmesi ile ilgilenen kişi için “çoban, koycu, bakıcı, güden” kelimeleri kullanılmaktadır.

koycu/u (KB, Kıs.En., TKTG, ÖTİL, Kır.S, Kum.-Bal., K.çay LS, YUTS, “qoy-şı” Kaz.TS); çoban / çûban / çopan (NF, DK, TS, TDS, K.çay LS, Ağız, YUTS); güden, güdekçi, güdücü, gütlekçi, güttekçi, köm (Der.S).

Ayrıca şu kullanışlar da vardır: guzuçu, guzu otaran (ADİL); qoyçıvan (ÖTİL); qozu bala, qoyçuman (Kır.S); bakkuçi, padiçi (YUTS); koyun eri, koyun oğlanı (Tara.S); saya, şıvan, güden (Ağız).

X. Sağmak / Sağılmak

A. Yapılan iş: sağ- (Dlt, Kıs.En., NF, DK, TS, TDS, ÖTİL, YUTS, Ağız); sav- (Kaz.TS); segil- / segiş (YUTS); sau'û / sau- (K.çay LS); sağı sağ- (TDS).

B. İşin zamanı ve miktarı: sağım (DLT, TKTG, TS, TDS, ÖTİL, Der.S, Tara.S, Ağız); sağın (Kıs.En., Tara.S); sağış (TKTG); savım (Kaz.TS); saam (Kır.S).

Sağılan, süt veren hayvana “sağmal, sağlm, sağın, saglık, savın, savlı, saan, sağan” gibi adlar verilmektedir. sağmal (TS, Ağız); sağlım (Ağız); sağın (DLT, ÖTİL, Der.S, Ağız); saglık (DLT, Kıs.En., NF); sağınlık (TDS); savın (Kaz.TS); savlı (Kaz.TS); saan / saanlık (Kır.S); sağan, sağınır, sağılır (Der.S).

Yeni doğuran hayvanın ilk sütü için “ağız” terimi kullanılır. Aguj (DLT); aguz / ağuz (DLT, TKTG, ATS, ADİL, Der.S, Tara.S, Ağız); ağız (TKTG, TS,

Der.S, Tara.S); avuz (TKTG, Der.S); ûz / uwuz / uuz (DLT, Kır.S, Der.S); ağan (Ağız, Der.S); ağaz (Ağız, Der.S); gölemez / gölmez (Der.S); ağz sütü, ağın, ağzlık, ağoz, avız, avur, bulama, bulamaç, koyultmaç, koyurtmaç, koyutmaç (Der.S).

Hayvancılıkla ilgili terimlerin, tarihi ve bugünkü Türk lehçeleri ile Türkiye Türkçesi ağzlarında, ses değişiklikleri dışında farklılık arz etmediği görülmektedir.

Hayvanın boynuzu ve kuyruğu ile ilgili kelimeler

Hayvanın boynuzu için bir iki istisnâ kelime dışında, **“müngüz, boynuz”** kelimelerinin kullanıldığı görülmektedir.

Miñiz, müñüz, müngüz (ETG, DLT, Kıs.En., YUTS); müyiz, mügüz, müyüz (ETG, ÖTİL, Kaz.TS, Kır.S, K.çay LS); moynuz (Kıs.En., NF); muynuz, muyuz (Kıs.En., Kum.-Bal.); boynuz (TS); buy-nuz (DK, ATS, ADİL, TDS, Der.S, Ağız); buynus, buinuz (Ağız).

Şu kelimeler de boynuz için kullanılmaktadır: “dal, golak, koç, kalak”. (Ağız)

“Kuyruk” kelimesi, hem tarihi ve bugünkü Türk lehçelerinde hem de Türkiye Türkçesi ağzlarında kullanılmaktadır. Tek fark, kelimedeki ses değişiklikleridir.

quдруq (ETG, DLT, KB, Kıs.En., NF); kuyruk (Kıs.En., DK, TS, Kır.S, YUTS, K.çay LS, Der.S, Tara.S, “quyrıq” Kaz.TS); guyruk (ATS, ADİL, TDS, Ağız.)

Hayvanlarda çiftleşme ve yavru-lama

Çiftleşme için genellikle “koç koyvermek, koçsamak, tekesemek” kelimeleri kullanılmakta, bu kelimelerin yanında lehçe ve ağzlarda farklı şekillere de rastlanılmaktadır.

1. aşıl- (DLT, KB, DK); aş-, aşın- (Der.S); aşım (TS, Der.S). 4. 2. Koç katı-

mı, koç salımı, koça gelmek, koç kaçımı, koçsırac olmak, goç gatımı, goç goyurmak (TKTG, TS, Der.S, Ağız). 3. Çiftleşmek (TS, “cupleş-“ YUTS, “çütleş-“ Der.S, “cüftlen-“ Tara.S). 4. koçsa- (TS, Der.S, Ağız). 5. quuduruu (Kır.S). 6. tekelen-/ tekese- / tekesi- / teksek ol- / de-keye gel- (Der.S, Tara.S, Ağız).

Derleme Sözlüğü’nde “es-, çöpleme, çağla-, bozkırağı” kelimelerinin de koç katımını ve bu işin yapıldığı zamanı (ekim ayı sonları, kasım ayı başları) anlatmak için kullanıldığı görülmektedir.

Hayvanların yavru-laması ile ilgili olarak kullanılan kelimeler şunlardır:

1. Gebeliği için: boğaz (DK, ADİL, TDS, “booz” Kır.S, “boyluk” YUTS, “bu’az” K.çay LS).

2. Yavru-lama için: a. tüle- / tület- (DLT, “döl, dölle-“ TDS, “döl dök-, döl düş-“ Der.S, “döle-, döl dökümü” Tara.S).

b. kuzulamak (TS, “guzula-“ ADİL, “guzla-, guzlat-“ TDS, “qozila-“ ÖTİL, “qozda-“ Kaz.TS, “qozula-“ Kır.S, “qozila-, qozili-“ YUTS, “k’ozla-“ K.çay LS, “kuz-la-“ Der.S, Tara.S, “guzla-, guzula-“ Ağız).

c. ovlaklamak (TDS, “laqta-“ Kaz.TS)

Kaynaklarda, hayvanın iğdiş edilmesi konusunda

tesbit edilen kelimeler şunlardır:

arıt- (DLT); arığla- (DLT); ene- /ine- (TS, Der.S, Tara.S, Ağız); ahtala- / ağtala- (ADİL, Der.S, TDS, YUTS); bur- (ADİL, Der.S, Ağız); biç- (TDS, ÖTİL, K.çay LS); iğdiş/ç et- (Der.S, Ağız).

İğdiş edilen hayvan için de DLT’de “beçel”, ADİL’de “ahta”, TDS’de “ağta”, Kaz.TS’de “azban”, YUTS’de “axta”, Der.S’de “ahda, burgaç, burguç, burkuk, burma, çekme, enek, enenik, hevir, iğ-diş/ç” kelimeleri kullanılmaktadır.

Hayvanın kısırlaştırılması konusunda, lehçeler ve ağzlar arasında farklı kullanışlar ortaya çıkmaktadır.

Hayvana işaret koymak

Hayvanlara konulan işaret bir kaç türlü olabilmektedir. Bunlardan biri damga basarak; ikincisi kulağı keserek; üçüncüsü de hayvanın sırtında bir parça kırılmamış yün bırakarak yapılan işarettir. Bu konuda kullanılan terimler şunlardır:

1. tamga / damga (ETG, Mayt., DLT, KB, Kıs.En., TS, ADİL, ÖTİL, Kır.S, K.çay LS, Der.S, Tara.S, Ağız, “tañba” Kaz.TS).

2. en / ene- (DLT, Kaz.TS, Kır.S, YUTS, Der.S, “eñ” Ağız).

3. alık (TDS, Der.S).

Bu konuda, kullanım sıklığının damga ve en kelimelerinde olduğu görülmektedir. “Alık” Türkmen Türkçesi’nde ve Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılmaktadır. Türkmenlerde kulak kesilerek yapılan işarete; Türkiye Türkçesinin ağızlarında ya kulak kesilerek ya da hayvanın sırtında yün bırakılarak yapılan işarete ad olmaktadır. Türkiye Türkçesi ağızlarında bu üç kelimenin yanında “enle-, mantıka, mengillemek, ged, dağlağ, ışmar” gibi kelimeler de kullanılmaktadır.

Hayvanların ayırt edilmesinde, isimlendirilmesinde kullanılan hu-yu ve bazı başka özellikleri

Küçükbaş hayvanların özelliklerine göre sınıflandırılmasında en çok kullanılan kelimeler, renk isimleridir. Rengine göre hayvanı adlandırma, bütün Türk topluluklarında da en yaygın vasıflandırma şekli olmuştur. Ak koyun, kara koyun, kara keçi, alaca oğlak, boz keçi, goñur goyun vs. Bu adlandırma, tarihte hem bir Türk topluluğuna (Karakeçililer) hem de XV. yüzyılda iki Türk devletine (“Akkoyunlular”, “Karakoyunlular”) ad olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Hayvanlar, boynuzunun olup olma-

masına, kulağının küçük veya büyük olmasına, bedenindeki lekeye, sürünün önünde gidişine göre de isimler almışlardır. Huyları da hayvanların vasıflandırılmasında kullanılmış olan özelliklerindedir. Örnekler:

Kısa veya küçük kulaklı hayvan için: kürük, kürü, kürüs, kürüz, kırı, togu, çomu, çomak, çömmen, düldül, gümrük (Der.S)

Boynuzsuz hayvan için: tok yılkı (DLT), boynuzsuz (TS), toqal (Kaz.TS, YUTS); toqol (Kır.S); çomar, çomuk, do-bak, tekiş (Der.S); gabak (Ağız).

Kuyruğuna göre: bicik, pırlak (Der.S); guyrukman (TDS).

Rengine göre: yañal, yanıl, alabaş, alager, alağeci, yaşmaklı, bozal, bozerkeç (Der.S); koñur (TDS, DLT, DK, ÖTİL, Kaz.TS, Kır.S, Der.S); targıl (DLT).

Bedenindeki lekeye göre: başıl koy, kaşga koy (DLT); saqar (DK, TS); akıtma (TS, Der.S); töbel / töböl (Kaz.TS, Kır.S); k’aşha (K.çay LS); beş, beşik, kaşka, kır-doğru, yaşmaklı (Der.S).

Sürünün önünde gitmesine göre: garraağız (ADİL); serke (Af.KA); erkeç (Der.S)

Huyuna göre: elkoyun: önden önden giden (Der.S); süseğen (DLT, Kaz.TS, Der.S); oğulsuz: kısır hayvan” (Der.S); melemez: tembel. (Der.S)

Huyla ilgili olarak bütün lehçelerde ulaşabildiğimiz tek kelime “süseğen” kelimesi oldu. süseğen (DLT, DK, Der.S, Tara.S, Ağız); süsgeñ (DLT, Der.S, Tara.S, Ağız); süseğ (TDS, Der.S, Tara.S); süzegen (Kaz.TS, “süzöögön” Kır.S); süsönök (Kır.S); urûçu (K.çay LS).

Küçük baş hayvanların yaş ve cinsle ilgili isimlendirmeleri, hemen hemen aynı olmakla birlikte, bazı lehçe ve ağızlar da bir terime verilen yaş sınırı diğerinden farklı olabilmektedir. Bu isimlendir-

melerde Türkiye içindeki ağızlar arasında bile küçük farklılıklar mevcuttur. Fakat özellikle Türkmen Türkçesindeki isimlendirmeler, Türkiye'deki Türkmen (Yörük)lerin çoğunlukta olduğu ve hayvancılıkla uğraşılan bölge ağızlarında hemen hemen aynıdır.

Hayvanların bakılması, beslenmesi ile ilgili terimlerde de bir iki kelime dışında fazla bir farklılık göze çarpmamaktadır.

Hayvanın türü ile ilgili isimlendirmelerde, yetiştirildiği bölgenin adıyla isimlendirme yapıldığını Türkiye'de kullanılan örnekler yanında, aktarmasını vermiş olduğumuz yazıdan da anlamaktayız. Bu konuda kaynaklarda pek örnek bulamadığımız için değerlendirme yapmak mümkün olmamaktadır.

Genel bir değerlendirmeye tâbi tutulduğunda geçmişten günümüze kadar hayvancılıkla uğraşmış, aynı sosyo-kültürel hayat tarzında yaşamış ve yaşıyor olan Türk topluluklarının, küçükbaş hayvanlar için hala aynı kelimeleri, - 12 / 13 asırlık bir geçmiş düşünüldüğünde çok küçük ses değişiklikleri ile kullandıkları görülmektedir. Aralarındaki farklılıklar daha çok alt sınıflandırmalarda karşımıza çıkmaktadır.

Bu yazıda, konunun çok geniş olması sebebiyle küçükbaş hayvanların bakımında, beslenmesinde vs. kullanılan alet isimlerine hiç temas edilmemiştir. Tarama ve derleme yaparken bu alet isimlerinde de benzer kelimelerin kullanıldığı dikkatimizi çekti.

Hayvancılık terimleri üzerinde, bölgeler teker teker ele alınarak kapsamlı bir çalışma henüz yapılmamıştır. Yukarıdaki örneklerle, daha çok sözlüklerden veya eserlerin indeks bölümlerinden tarama yoluyla ve kısmen de ağızlardan derleme yoluyla ulaşıldı. Hayvancılıkla

ilgili isimlendirme ve terimler üzerinde daha geniş araştırmaların yapılması, ortak kelimelerin belirlenmesi, bu terimlerin lehçelere, ağızlara ve hatta bölgelere göre dağılımının tesbit edilmesi; Türk dili açısından olduğu kadar, tarihî ve coğrafi açıdan, göçlerin yapıldığı bölgelerin dil incelemeleriyle belirlenmesi bakımından ve sosyo-kültürel hayat tarzı açısından büyük bir önem arz etmektedir.

Kısaltmalar ve Bibliyografya:

1. M. Türker ACAROĞLU; Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu, Ankara 1988.(**BTYAK**)
2. Seyfettin ALTAYLI; Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü I-II; İstanbul 1994. (**ATS**)
3. Reşit Rahmeti ARAT (Neşre Haz.: K. ERASLAN, O.F. SERTKAYA, N. YÜCE); Kutadgu Bilig-III- İndeks, İstanbul 1979.(**KB**)
4. Dr. Aysu ATA; Nâsırü'd-din Bin Burhânü'd-Din Rabgûzî - Kısasü'l-Enbiyâ (Peygamber Kısaları) II, Dizin; Ankara 1997.(**Kis.En.**)
5. Dr. Aysu ATA; Nehcü'l-Ferâdis (Dizin - Sözlük), Ankara 1998.(**NF**)
6. Besim ATALAY; Abuşka Lûgatı veya Çağatay Sözlüğü, Ankara 1970.(**A / LÇ**)
7. Besim ATALAY; Divanü Lûgat-it-Türk -IV (Endeks), Ankara 1986. (**DLT**)
8. Azerbaycan Dilinin İzahlı Lüğeti, I-IV; Azerbaycan SSR Elmler Akademiyası Neşriyyatı, Bakı 1964. (**ADİL**)
9. Prof. Dr. Turhan BAYTOP; Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, Ankara 1997.(**TBAS**)
10. Nergis BİRAY; Afganistan Kazakları Ağzı; (Basılmamış Doktora Tezi), Gazi Üniv. Sosyal Bil. Enst., Ankara 1995. (**Af.KA**)
11. Ahmet BURAN; Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları, Ankara 1997.(**KBAYA**)
12. Ahmet CAFEROĞLU; Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler, Ankara 1995.(**OAAD**)
13. Hüseyin DALLI; Kuzeydoğu Bulgaristan Türk Ağızları Üzerine Araştırmalar, Ankara 1991. (**KBTAÜA**)
14. Derleme Sözlüğü I - IX, TDK Yay., Ankara 1993.(**Der.S**)
15. Urfah Kemal Edip; Urfa Ağzı; Ankara 1991. (**UA**)
16. Emir Necipoviç Necip (Çev.: İklil KURBAN); Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü, Ankara 1995.(**YUTS**)
17. Güran ERBEK; Anatolian Kılms-1, Kültür

Bak. Yay., Ankara 1995.

18. Dr. Ahmet Bican ERCİLASUN; Kars İli Ağzıları, Ankara 1983. **(KİA)**

19. Prof. Dr. Muharrem ERGİN; Dede Korkut Kitabı II, Ankara 1991. **(DK)**

20. Aydil EROL; Adlarımız(Şarkılarla Şiirlerle Türkülerle ve Tarihi Örneklerle), Ankara 1992. **(A)**

21. Yard. Doç. Dr. Münir ERTEN; Diyarbakır Ağzı, Ankara 1994. **(DA)**

22. A. von GABAIN (Çev.: Mehmet AKALIN); Eski Türkçenin Grameri, Ankara 1988. **(ETG)**

23. Efrasiyap GEMALMAZ; Erzurum İli Ağzıları, III. Cilt; Erzurum 1978. **(EİA)**

24. Doç. Dr. Tuncer GÜLENSOY; Kütahya ve Yöresi Ağzıları, Ankara 1988. **(KYA)**

25. Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY - Yard. Doç. Dr. Ahmet BURAN; Tunceli Yöresi Ağzılarından Derlemeler, İstanbul 1992. **(TYAD)**

26. Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY - Yard. Doç. Dr. Ahmet BURAN; Elazığ Yöresi Ağzılarından Derlemeler, Ankara 1994. **(EYAD)**

27. Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY; Türkçe Yer Adları Kılavuzu, Ankara 1995. **(TYAK)**

28. Doç. Dr. Zeynep İsmail, Muhittin GÜMÜŞ; Türkçe Açıklamalı Kazak Atasözleri, Ankara 1995.

29. Yard. Doç. Dr. Emin KALAY; Edirne İli Ağzıları, Ankara 1998. **(EdİA)**

30. Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, KB. Yayınları, Ankara 1991.

31. Zeynep KORKMAZ; Bartın ve Töresi Ağzıları, Ankara 1994. **(BvYA)**

32. Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ; Nevşehir ve Yöresi Ağzıları, Ankara 1994. **(NYA)**

33. Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ; Güney-Batı Anadolu Ağzıları, Ankara 1994. **(GBAA)**

34. İrfan Ünver NASRATTINOĞLU - Mehmet Ünver NASRATTINOĞLU; Afyonkarahisar Ağzı, Ankara 1986. **(AA)**

35. Prof. Dr. Selahattin OLCAY; Erzurum Ağzı, Ankara 1995. **(EA)**

36. Prof. Dr. Selahattin OLCAY; Doğu Trakya Yerli Ağzı, Ankara 1995. **(DTYA)**

37. Prof. Dr. Selahattin OLCAY - Dr. A. Bican ERCİLASUN - Dr. Ensar ASLAN; Arpaçay Köylerinden Derlemeler, Ankara 1976. **(AKD)**

38. Hasan ORALTAY, Nuri YÜCE, Saadet PINAR; Kazak Türkçesi Sözlüğü, İstanbul 1984. **(KTS)**

39. Prof. Dr. Bahaeddin ÖGEL, Türk Kültür Tarihine Giriş I-IX, Ankara, 1991. **(TKTG)**

40. Özbek Tilining İzahli Luğati I - II, Moskova, 1981. **(ÖTİL)**

41. Yard. Doç. Dr. Sadettin ÖZÇELİK; Urfa

Merkez Ağzı, Ankara 1997. **(UMA)**

42. Dr. Fatma ÖZKAN; Osmanlı Tatar Ağzı, Ankara 1997. **(OTA)**

43. Dr. Wilhellm PRÖHLE (Çev. Prof. Dr. Kemal AYTAÇ), Karaçay Lehçesi Sözlüğü. Ankara 1991. **(K.çay LS)**

44. Yard. Doç. Dr. Mukim SAĞIR; Erzincan ve Yöresi Ağzıları, Ankara 1995. **(EvYA)**

45. Şeyh Süleyman Efendi; Lugat-i Çağatayî ve Türkî-i Osmanî, İstanbul 1297. **(LÇ)**

46. Tarama Sözlüğü, TDK Yay., Ankara 1963. **(Tara.S)**

47. Dr. Şinasi TEKİN; Uygurca Metinler II - Maytrisimit, Ankara 1976. **(Mayt.)**

48. Türkçe Sözlük 1-2, TDK Yay., Ankara 1988. **(TS)**

49. Türkmen Dilinin Sözlüğü, Türkmenistan SSR İlimler Akademiyası Dil Bilimi İnstitutu, Aşgabat 1962. **(TDS)**

50. Prof. K.K. YUDAHİN (Çev. Abdullah TAYMAS); Kırgız Sözlüğü I, II, Ankara, 1988. **(Kır.S)**

51. Metin YURTBAŞI; Sınıflandırılmış Türk Atasözleri, 6. Baskı, İstanbul 1996.

52. Zühal YÜKSEL; Polath Kırm Türkçesi Ağzı, Ankara 1989. **(PKTA)**

Derleme yapılan kişiler:

1. Yard. Doç. Dr. Süleyman SOLMAZ, Pamukkale Üniv. Fen-Edb.Fk. Türk D.ve Edb.Bl. (Keskin)

2. Yard. Doç. Dr. Saadet KARAKÖSE, PAÜ Fen-Edb.Fk. Türk D.ve Edb.Bl. (Kayseri)

3. Öğret. Gör. Ekrem KIRIÇ, PAÜ Fen-Edb.Fk. Türk D. Ve Edb.Bl. (Afşin)

4. Öğret. Gör. Şerif KUTLUDAĞ, PAÜ Eğitim Fk. Türkçenin Öğrt. Bl. (Denizli / Güney)

5. Araş. Gör. Metin TÜRKTAS, PAÜ Eğitim Fk. Türkçenin Öğrt. Bl. (Alanya)

6. Emekli memur Hasan UÇ (Denizli / Merkez)

7. Ev hanımı Saniye BİRAY (Kütahya / Domaniç)

NOTLAR

⁴⁴ Bu konu, yazının 2. sayfasındadır.

⁴⁵ Prof. Dr. Bahaeddin ÖGEL; Türk Kültür Tarihine Giriş - 4, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991, s. 335.